

Література

1. Гальчинський А. Теорія грошей : навч. посібн. / А. Гальчинський. – К. : Вид-во "Основи", 1998. – 415 с.
2. Гнатів О.А. Таргетування інфляції як оптимальний режим монетарної політики в Україні / О.А. Гнатів // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 119-125.
3. Лазур С.П. Методи та інструменти грошово-кредитного регулювання трансформаційної економіки України / С.П. Лазур, Я.С. Лапчук, І.Р. Шевчик // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 194-200.
4. Стельмах В. Грошово-кредитна політика в Україні / В. Стельмах, В. Спіфанов. – К. : Вид-во "Лібра-М", 2000. – 306 с.

Пелех У.В. Регуляция процентных ставок денежного рынка в Украине: проблемы и перспективы

Определены проблемы применения механизма государственной регуляции процентных ставок денежного рынка в переходной экономике Украины. Очерчены возможности и приоритеты процентной политики в условиях углубления трансформационных процессов.

Ключевые слова: денежно-кредитная регуляция экономики, процентная политика, процентная ставка, направления повышения эффективности процентной политики.

Pelekh U.V. Adjusting of interest rates of money-market is in Ukraine: problems and prospects

Certainly problems of application of mechanism of government control of interest rates of money-market in the transitional economy of Ukraine. Possibilities and priorities of percent policy are outlined in the conditions of deepening of transformation processes.

Keywords: monetary accommodation of economy, percent policy, interest rate, directions of increase of efficiency of percent policy.

УДК 330.85

*Доц. В.І. Росенко, канд. істор. наук –
Дніпродзержинський державний технічний університет*

ДОСВІД РЕФОРМ ЛЮДВІГА ФОН ЕРХАРДА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Науково обгрунтовано проблеми формування, розвитку та особливостей економічних реформ Німеччини після Другої світової війни. Звернено увагу на економічні функції держави в перехідний період та проаналізовано економічні функції держави в сучасній Україні.

Ключові слова: реформи, фінансовий стан країни, соціальне ринкове господарство, неолібералізм.

Унаслідок Другої світової війни економіка Німеччини опинилася у важкому становищі. Її наслідки були катастрофічними: обсяг промислового виробництва в 1946 р. становив близько 33 % від довоєнного рівня, сільське господарство було відкинута на 30 років назад, виробництво сталі скоротилося в 7 разів, видобуток вугілля впав більш ніж у 2 рази [1, с. 438]. Німеччина втратила 25 % своєї території, близько 12 млн людей було виселено, кожен другий німець був безробітний, 20 % житла було повністю зруйновано, а 25 % пошкоджено [2]. У руїнах лежали міста, промислові підприємства були знищені бомбардуваннями або демонтовані й вивезені. У жалюгідному становищі опинилося фінанси країни. Кількість грошей, які перебували в обігу,

у багато разів перевищували готівку товарних запасів. Державний борг зріс з 27,2 млрд марок у кінці 1938 р. до 377,2 млрд марок у травні 1945 р. Інфляція досягла 600 % від довоєнного рівня. Все це вело до натуралізації господарства і продуктообміну. З приводу голоду у той час жартували: їди надто багато, щоб померти, але дуже мало, щоб жити.

Управління господарським життям було дезорганізовано. Фактично існувало дві системи центрального управління і планування – окупаційна влада і німецькі органи самоврядування [3, с. 168]. Жодна з них не в змозі була забезпечити раціонального ведення господарства. У цих умовах були проведені реформи, спрямовані на формування ринкової економіки і з метою перетворити Німеччину в потужну процвітаючу державу. Як часто буває, важкі часи висувають великих реформаторів. Для німців такою людиною став Людвіг фон Ерхард – учений, беззмінний міністр економіки, що увійшов до історії як автор однієї з найефективніших економічних реформ, відомої як німецьке економічне диво. Чим може бути корисний досвід реформ Ерхарда для України? Від початку реформ Німеччині було потрібно приблизно 12 років, щоб країна вийшла в лідери світової економіки. Для досягнення в Україні рівня життя Німеччини ми можемо доки лише мріяти. Саме тому як вивчення, так і безпосереднє дотримання досвіду німецьких реформ було б для нас цілком корисним. Тема цієї публікації є досить актуальною для сьогодення України. Багато українських вчених звертаються сьогодні до досвіду Німеччини. Серед них – Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, В.Ф. Чайковський, Ю. Ольсевич, Е.Л. Лортикян та інші

Саме професорові Ерхарду судилося кардинально змінити стан справ в економіці. Думається, що, не дуже перебільшуючи, можна сказати: всі ринкові реформи країн Заходу другої половини ХХ ст. більшою чи меншою мірою вийшли з реформ Ерхарда. Усім реформаторам довелося вирішувати вельми близькі за своїм характером проблеми. "Німецькому диву" сприяли такі причини:

- а) вдалося зберегти промисловий потенціал західної частини країни, репараційні платежі на користь США, Англії, Франції були невеликими;
- б) було достатньо дешевої робочої сили, особливо після репатріації (9 млн німців із Східної Пруссії та інших районів);
- в) особливості менталітету німецького народу (висока працездатність, схильність до дисципліни, порядку; готовність на будь-які жертви для відбудови країни і досягнення власного добробуту);
- г) заробітна плата робітників у перші повоєнні роки була на 35 % нижча, ніж до війни, а робочий тиждень був більшим;
- д) допомога США. За планом Маршалла, США дали Західній Німеччині 3,9 млрд доларів "стартової допомоги". Ці гроші витрачали на заміну застарілого обладнання, оновлення виробництва, утворення нових галузей (електроніки, нафтохімічної і т.д.). Відбувався процес пришвидшеної індустріалізації відсталих регіонів Німеччини. За планом Маршалла, США постачали до Німеччини сировину, продовольство, споживчі товари. Західні країни та США стали розглядати Західну Німеччину не як противника, а як партнера, відводили їй роль форпосту в боротьбі проти Радянського Союзу, проти НДР. Це багато в чому визначило велику час-

тку фінансової допомоги, яка була надана Німеччині за планом Маршалла. Уже в 1948-51 рр. Німеччина отримала від США 2,422 млрд доларів – майже стільки ж скільки Великобританія (1,324 млрд доларів) і Франція (1,13 млрд доларів) разом узяті, і майже в 3,5 раза більше, ніж Італія (0,704 млрд доларів) [5, с. 134]. Але, мабуть, більш важливим для проведення економічної реформи була акція США навесні 1948 р., коли три окупаційні зони (американська, англійська, французька) було об'єднано, а управління економікою було передано в руки самих німців. Генеральним канцлером Німеччини став лідер ХДС-ХСС Д. Аденауер. 20 вересня 1949 р. Міністром економіки в уряді Д. Аденауера став Людвіг фон Ерхард. Його називають архітектором "німецького економічного дива". Висунута ним ідея створення в Німеччині соціального ринкового господарства ґрунтувалася на концепціях неолібералізму – напряду в економічній науці, що спирається на принцип саморегулювання економіки.

Людвіг фон Ерхард (1897-1977 рр.) швидко просувався щаблями кар'єрної драбини: Міністр економіки Баварії (1945 рік); професор Мюнхенського університету (1947 рік); директор управління господарством об'єднаних західних зон окупації (1948 рік); Міністр народного господарства ФРН (1949-1963 роки); заступник федерального канцлера; Канцлер республіки ФРН (1963-1966 роки) [4, с. 124].

Основну мету економічних реформ професор Людвіг фон Ерхард проголосив як створення соціального ринкового господарства, підвищення купівельної спроможності населення, зосередження всіх зусиль народного господарства на збільшенні доходів. Засобами економічного відродження країни були визначені: вільна приватна ініціатива та конкуренція, помножені на активну роль держави в економіці. За безпосередньою участю Людвіга фон Ерхарда Західна Німеччина в кінці 40-х років була виведена з кризового стану. Вже у 1951 р. загальний обсяг виробництва зріс на 1/3, ніж в 1936 р., а в 1956 р. – подвоївся. Середньорічний приріст промислової продукції сягнув за період з 1950 по 1960 рр. 9,6 % проти 4 % у США і 3 % у Великобританії [5, с. 158]. Були проведені грошова і господарська реформи. Професор Ерхард вдало поєднував теоретичні знання і досвід великого господарника-керівника. У основу ідеології Ерхарда, що отримала назву соціального ринкового господарства, ліг синтез передового економічного досвіду, основу якого становили неолібералізм і філософія соціальної відповідальності [3, с. 170]. Значний внесок в розроблення ідеології зробив найближчий соратник Ерхарда професор Альфред Мюллер-Армак [6, с. 296].

Неолібералізм передбачав розвиток економічної свободи, усунення механізмів монопольного впливу на ринок, розкриття підприємницького потенціалу населення. При цьому рішення соціальних завдань передбачалося здійснювати не за рахунок максимізації соціальної підтримки, активно здійснюваної державою, а за рахунок створення умов ефективної зайнятості населення. Основу соціально-орієнтованої ринкової економіки, за Ерхардом, становили: приватна власність, вільні ціни, антимонопольне регулювання, низькі податки. При цьому новий економічний порядок гармонійно поєднав у собі ринкову свободу, державне регулювання, індивідуалізм, соціальну відповідальність з

метою досягнення "добробуту для всіх" [6, с. 297]. Роль держави зводилася до визначення пріоритетів розвитку, нагляду і регулювання, створення максимально сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату.

"Соціально-ринкове господарство" розглядалося як якийсь середній шлях між соціалізмом і капіталізмом, який був спрямований на згладжування соціальних суперечностей, всебічну підтримку підприємництва і вів до свободи і соціальної справедливості. В основі соціального ринкового господарства повинна лежати вільна ринкова економіка і конкурентний ринок. Оскільки конкурентний порядок не може встановитися сам по собі, його повинна встановити держава. Держава встановлює правила поведінки і активно впроваджує їх у життя. Ерхард порівнював роль держави в економічному житті з роллю судді, який спостерігає за тим, щоби гра велася за встановленими правилами, але сам участі у грі не бере. Соціальне ринкове господарство не виключає необхідності сильної державної економічної політики, зокрема соціальної політики. Отже, на погляд Ерхарда, економічна і соціальна політика держави повинна вирішувати два головні завдання:

- 1) держава повинна забезпечити неможливість обмеження конкуренції, поставити монополії, олігополії, картелі під контроль і цим самим зробити конкуренцію найбільш дієвою;
- 2) держава повинна забезпечити такий розподіл національного доходу, що виключало б надмірне збагачення на одному полюсі та незабезпеченість і злидні на іншому. Зробити це потрібно правильним розподілом соціальних витрат держави (пенсії перестарілим, допомога нужденним й т.д.), а також шляхом відповідної податкової політики. Як наслідок, соціальне ринкове господарство повинно забезпечити поєднання високої економічної ефективності та соціальної справедливості. Ю. Ольсевич, відомий історик економічної думки, так охарактеризував соціальне ринкове господарство Ерхарда: "Повоєнний лібералізм кардинально відрізняється від довоєнного усвідомленням того, що конкурентний ринок – це не продукт стихійної гри економічних сил. Така гра веде не до конкуренції, а до монополій, до соціальних антагонізмів. Тому "теорія соціального ринкового господарства" передбачає свідоме конструювання конкурентного механізму шляхом введення чіткого законодавства, зовнішньоекономічної політики і жорстких трудових і соціальних гарантій" [4, с. 125].

Л. Ерхард почав роботу з втілення в життя "теорії соціального ринкового господарства". Західнонімецька промисловість після війни не піддалася серйозному демонтажу. План Маршалла створив солідну фінансову основу. Зруйнована країна становила величезний ринок збуту: після нацизму і хаосу повоєнних років населення країни потребувало буквально всього.

У країні були значні резерви робочої сили. Навіть у найважчі часи нацисти не брали в армію кваліфікованих робітників. До них додалися мільйони переселенців зі східних областей колишнього Німецького рейху, які готові були працювати буквально за бутерброд. У цьому Ерхард вбачав сприятливі фактори. Треба було найбільш ефективно використовувати їх. Міністерство економіки, застосовуючи економічні методи, вміло спрямовувало інвестиції, розвивалися основні галузі промисловості: хімічні підприємства,

металургійні, машинобудівні, електротехнічні заводи. На їх основі запрацювала легка і переробна промисловість, створювалися умови для середніх і малих підприємств. Система податкових привілеїв давала можливість значну частину прибутків використовувати для технічного оновлення, для впровадження у виробництво новітніх наукових досягнень. Особливо заохочувалися підприємства, що працювали на експорт. Міністерство Ерхарда прийняло і здійснило кілька спеціальних програм сприяння цим виробництвам.

Уряд брав на себе частину ризику за торговельними операціями; йшов на пряме фінансування великих експортних заходів; надавав податкові пільги. Експорт став одним з базисних факторів економічного розвитку, сприяв зростанню золотих і валютних запасів країни. Німецька марка поступово перетворилася в одну з найміцніших світових валют, на яку стали рівнятися валюти інших країн. Почала складатися ефективна антимонопольна система. Монопольні об'єднання не заборонялися, але вони суворо каралися за обмеження конкуренції та необґрунтоване завищення цін.

Добре продумана економічна політика передбачала можливість створення кримінального капіталу і його "втечі" за кордон. Уміле маневрування податками робило привабливими інвестиції у виробництво. І у промисловому виробництві йшло оновлення. Відмирили старі галузі, зароджувалися нові. Була потрібна професійна перекваліфікація. Уряд вживав заходів до того, щоб процес проходив без шкоди для людей. Виділялися субсидії на навчання робітників, на їх переселення, якщо того вимагали обставини. Разом з промисловістю піднімалось і сільське господарство. Воно швидко досягло довоєнного рівня, а до 1953 р. і значно перевершило його.

У світі заговорили про "німецьке диво". І не дарма: у 1950 р. ФРН досягла довоєнного рівня виробництва, а до 1956 р. воно подвоїлося порівняно з 1950 р., у 1962 р. – потроїлося [4, с. 127]. Успішно нарощувалося житлове будівництво, причому половина нових квартир були соціальними, тобто надавалися населенню за зниженими цінами.

У суспільстві складалося стійке становище. Поступово зійшло нанівець безробіття. З'явилися іноземні робітники. Зростання заробітної плати і пенсій перевищувало зростання цін і податків. Міністерство економіки всіляко сприяло нагромадженню власності у людей праці, забезпечувало необхідні законодавчі акти. Ерхард не раз наголошував, що населення тільки тоді відчує впевненість у житті, коли буде мати свою особисту власність. Тільки так і можна створити широкий середній клас у країні.

Уряд вжив заходів до того, щоб доходи вчених, заробітна плата людей інтелектуальної праці відповідали їхньому внеску в розвиток країни. Еміграція інтелігенції швидко припинилася. Почали вкорінюватися нові відносини між підприємцями і особами найманої праці. Законодавчим шляхом забезпечувалося збільшення фонду заробітної плати та внесків до пенсійних фондів у міру збільшення виробництва. Виробилася система заохочень робітників і службовців за рахунок прибутків. Підприємства випускали народні акції, які охоче купували робітники і службовці. Об'єднання німецьких профспілок розробило проекти закону, що передбачав участь робітників у управлінні підприємствами. Малося на увазі створення наглядових рад з п'яти представни-

ків акціонерів і п'яти робітників. Одинадцятий член обирався цими десятима. Рада покликана була контролювати загальний розвиток виробництва і фінансову звітність. У правлінні підприємства тепер був включений представник від трудящих. Його назвали робочим директором.

Ерхард і уряд підтримали ініціативу профспілок. У квітні 1951 р. Бундестаг прийняв закон про участь робітників в управлінні виробництвом. Виникла структура, що відповідала новим умовам економічного і суспільного розвитку. В одному з публічних виступів Ерхард заявив, що сучасні капіталістичні відносини починають наочно демонструвати прогресивні риси, рух до суспільства загального добробуту.

Не раз Ерхард вказував, що "німецьке диво" – результат зусиль усіх німців, їх працьовитості, діловитості і організованості. Німці вміють рахувати гроші і не пускати їх на вітер. Уряд зі свого боку всіляко заохочує нагромадження власності, створюючи для цього необхідні умови. Ерхард сформулював основні чинники успішного розвитку німецької економіки: винахідливість підприємців, дисциплінованість і працьовитість робітників, вміла політика уряду. Соціальна ринкова економіка в 50-х роках запрацювала у ФРН на повну потужність. Люди бачили результати економічного підйому, безпосередньо відчували державну політику соціальної підтримки. Одночасно в країні успішно впроваджувалися правові та демократичні норми життя.

Таким чином, Ерхард – перший у світі ліберальний реформатор нового типу. Йому довелося працювати в умовах, коли державне втручання в економіку стало реальністю. Він розумів, що в умовах значного впливу соціалістичних ідей не обійтися без використання широких заходів щодо соціального захисту населення. Але важливим для Ерхарда було збереження господарської свободи та фінансової стабільності Німеччини. Централізм і інфляція були його головними ворогами. Ерхард прагнув мінімізувати прояви етатизму, але не боротися з тією силою, яку розумніше було поставити на свій бік. У цьому полягала суть стратегії, що отримала назву "соціальне ринкове господарство". Акцент в ньому робився на "ринкове", а аж ніяк не на соціальне забезпечення. Ерхард завжди прагнув роз'яснювати народу специфіку проведеного ним курсу замість того, щоб займатися такою популярною в ХХ ст. демагогією. "Я готовий, – зазначав він, – умовляти кожного окремого німецького громадянина доти, поки він не засоромиться, що не підтримує зусилля, спрямовані на підтримку стабільності валюти". Людвіг фон Ерхард суворо визначив Німеччину як країну західної культури та ринкової економіки, збивши її одним зі стовпів "спільного ринку".

Успіх реформ в Німеччині ще раз підтверджує, що синтетичні, комплексні підходи до реформування перехідних економік є більш ефективними. Перший етап наших реформ 1992-2000 рр. був однобоким, ставив своїм головним завданням не зростання добробуту населення, а побудову абстрактного ринку. Уряд Аденауера-Ерхарда завжди діяв в інтересах переважної більшості населення, йому не була притаманна настільки поширена політична хвороба, як відстоювання інтересів вузького кола наближених осіб або монополій. І цей підхід найбільш прагматичний – стимулювання зростання до-

ходів стимулює попит, а попит породжує активне зростання економіки. Саме тому цей Уряд поставив рекорд довголіття – повністю легітимного перебування при владі понад 20 років.

Насправді Ерхард створив модель практично ідеального ринку, де вимоги ринкової ефективності були такі ж важливі, як і дотримання соціальної справедливості. Його метод охоплював синтез найбільш позитивних ідей з різних економічних шкіл. Він був за вільний ринок, але не цурався державного втручання, однак лише до тієї тонкої лінії, коли його надлишок призводить до зниження ефективності економіки. Подібно до соціал-демократів він був за загальнолюдські цінності, але бачив їх реалізацію не на базі планової і розподільної систем, а на основі приватної власності, її всенародної доступності, розкриття потенціалу вільного ринку. При цьому німецька модель економіки з самого початку демонструвала високий рівень соціальної захищеності, що досягається зокрема шляхом раціонального розподілу суспільного доходу. Саме тому до Ерхарда чудово ставляться і ліві, і праві, і соціалісти, і ліберали. І це не випадково, бо раціональна економічна політика завжди призводить до вигоди більшості.

Причина успіху в Німеччині – наявність капіталістичної інфраструктури, підприємницького менталітету населення. Причина тривалості реформ в Україні – відсутність ринкових інститутів, знищених за тривалий період планової економіки, і їх достатньо повільний розвиток. Нашу економіку досі гальмують рудименти минулого, головними з яких є слабкий розвиток ринкової інфраструктури в глибинці (дороги, ринки землі та нерухомості, банківська система) і зберігається виведення величезних мас земельної власності як з ринкового обігу, так і з прямого використання для потреб населення.

Природний потенціал української економіки великий. Все, що потрібно – це дати людям розкрити свій потенціал. Але для цього Україні потрібен набагато більш вільний і демократичний ринок, ніж той значно монополізований, який ми маємо. Національна еліта повинна зрозуміти, що, якщо дати економіці можливість працювати з меншими витратами, стимулювати розвиток дрібного підприємництва, регіонів, країна отримає потужний імпульс до розвитку, від якого виграють усі – і монополії, і громадяни, при цьому величина ринків і обсяг отримуваних прибутків будуть у кілька разів вищі. У нас є величезна, практично неосвоєна територія, почавши її освоювати – будувати дороги, будинки, обживати землю, розвивати сільське господарство, ми створимо колосальний попит для нашої промисловості, і економіка знайде довгоочікуваний динамізм, явивши світу нарешті і українське диво.

Література

1. Історія економічних учень : підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. – К. : Вид-во КНЕУ, 1999. – 564 с
2. Наталія Браун. Батько економічного дива у товаристві контрольованої раціональності та раціонального самоконтролю // Дзеркало тижня, 19-25 січня 2002. – № 2 (377).
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, В.Ф. Чайковський. – К. : Вид-во "Вікар", 2000. – 207 с.
4. Лортикян Э.Л. История экономических реформ. Мировой опыт второй половины XIX-XX вв. – Харьков : Изд-во "Консум", 1999. – 238 с.

5. Шульц З. Реформа Эрхарда / З. Шульц // Вопросы экономики. – 1991. – № 8. – С. 132-162.

6. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустріальної цивілізації. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 372 с.

Роеко В.И. Опыт реформ Людвиг фон Эрхарда для украинской экономики

Научно обоснованы проблемы формирования, развития и особенностей экономических реформ в Германии после Второй мировой войны. Обращено внимание на экономические функции государства в переходный период и проанализировано экономические функции государства в современной Украине.

Ключевые слова: реформы, финансовое положение страны, социально-рыночное хозяйство, нелиберализм.

Roenko V.I. The experience of reforms of L. Erhard in Ukrainian economy

In this article are scientifically based problems of formation, development and peculiarities of economic reforms in German after the Second World War. Author pays attention to economic functions of State in the crossing period and analyses economic functions of State in modern Ukraine.

Keywords: reforms, financial situation of the country, social-market economy, newliberalism.

УДК 657.1:657.6

Доц. О.М. Чабанюк, канд. екон. наук;
магістр О.В. Багрій – Львівська КА

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ Й НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Досліджено економічну суть дебіторської та кредиторської заборгованості, особливості визнання та класифікації, визначено її значення у формуванні стабільності підприємства. Узагальнено основні напрями розвитку та завдання бухгалтерського обліку дебіторської й кредиторської заборгованості.

Ключові слова: облік, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Вступ. Управління підприємством потребує систематичної інформації про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяг. Важливою умовою господарсько-фінансової діяльності є володіння своєчасною і правдивою інформацією про наявність матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, ефективності їх використання. Основним джерелом такої інформації є дані поточного бухгалтерського обліку, які систематизуються у фінансову та управлінську звітність.

Бухгалтерський облік здійснюється в усіх ланках господарства – на підприємствах, в організаціях, установах як виробничої, так і невиробничої сфери та ведеться безперервно, з дня реєстрації підприємства і до його ліквідації. Підприємство самостійно обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу узагальнення відображеної в них інформації, виходячи з особливостей своєї діяльності, з дотриманням законодавчо встановлених єдиних принципів.

У ринкових умовах господарювання наявність на підприємстві значних розмірів дебіторської чи кредиторської заборгованості по-різному впливає на стан підприємства. Надмірна дебіторська заборгованість знижує лік-